- Турбан, 2012 – Турбан В. Самогубство як соціокультурний феномен. *Соціальна психологія*. 2012. № 3. С. 100–107.
- Федоренко, 2011 – Федоренко Р. П. Психологія суїциду : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 260 с.

REFERENCES

- Berestiuk, 2014 – Berestiuk M. Suitsyadna povedinka sered uchnivskoi molodi. *Psykhologh*. Kyiv : Shkilnyi svit, 2014. № 10. S. 14–17.
- Vasylchenko, 2005 – Vasylchenko L. V. Suitsyd v Ukraini. Mizhnarodna akademiia bezpeky zhyttiedialnosti. Kyiv : Osnova. 2005. № 8. S. 18–22.
- Vrono, 2001 – Vrono E. M. Suitsydolohiia na Ukraini – nebahato istorii. *Zhurnal praktychnoi psykhologii i psykhoanalizu*. Kyiv : Znannia. 2001. № 1. S. 23.
- Psykhologhiia suitsydu, 2004* – Psykhologhiia suitsydu : posibnyk / za red. V. P. Moskaltsia. Kyiv : Nauka, 2004. 355 s.
- Hrukhina, 2017 – Hrukhina T. Suitsyd sered ditei: prychyny i profilaktyka. *Proftekhosvita*. 2017. № 6. S. 7–17.
- Marakhovska, 2015 – Marakhovska T. A. Robota z suitsyadnymi namiramy uchniv. *Shkilnomu psykhologhu. Use dlia roboty*. 2015. № 9. S. 9–13.
- Rybalkina, 2017 – Rybalkina O. S. Shcho take suitsyd i yak z nym borotysia? *Bezpeka zhyttiedialnosti*. 2017. № 12. S. 20.
- Sulitskyi, 2001 – Sulitskyi V. V. Psykhologhiia suitsyadnoi povedinky. Kyiv : MP Lesia, 2001. 316 s
- Tykhanova, 2017 – Tykhanova Ye. Samohubstvo – zhorstoka realnist sohodennia : zahroza suitsydu v dytiachomu seredovyschi. *Sotsialnyi pedahoh*. 2017. № 10. S. 40–41.
- Todortseva, 2016 – Todortseva Yu. V. Zarubizhnyi dosvid sotsialno-profilaktychnoi roboty shchodo poperedzhennia suitsydu sered molodi. *Sotsialna robota i sotsialna pedahohika: vyklyky sohodennia*. 2016. S. 40–44.
- Turban, 2012 – Turban V. Samohubstvo yak sotsiokulturnyi fenomen. *Sotsialna psykhologhiia*. 2012. № 3. S. 100–107.
- Fedorenko, 2011 – Fedorenko R. P. Psykhologhiia suitsydu : navch. posib. Luts'k : VNU im. Lesi Ukrainky, 2011. 260 s.

УДК 159.922.8:37.015.3:005.32

DOI 10.31470/2308-5126-2020-44-1-15-25

Наталія Бочаріна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
менеджменту освіти та
практичної психології
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний
університет імені
Григорія Сковороди»

Nataliia Bocharina,
Candidate of Psychology Sciences,
Associate Professor of the
Department of Management
of Education and Practical
Psychology of SHEI
«Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University»

E-mail: bocharina@ukr.net
ORCID 0000-0002-2429-2816

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті здійснено аналіз проблеми мотивації до навчання підлітків, визначено підходи до вивчення мотивації особистості, показано зв'язок мотивації з пізнавальними потребами особистості та різними видами діяльності, а також її вплив на ефективність освоєння знань. Визначено, що навчальна мотивація характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю, збуджується

ієрархію мотивів, в якій домінуючими можуть бути або внутрішні мотиви, пов'язані зі змістом цієї діяльності і її виконанням, або широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребою зайняти певну позицію в системі суспільних взаємин. Уточнено структуру навчальної мотивації сучасного підлітка з урахуванням його вікової специфіки. Виявлено, що у формуванні навчальної мотивації підлітка особливо значущим є інтерес: за наявності стійкого інтересу значно полегшується процес розвитку у нього когнітивних (пізнавальних) функцій і життєво важливих умінь. Емпіричне вивчення особливостей мотивації до навчання підлітків показало, що в учнів із середнім рівнем навчальної мотивації середній рівень оцінок, їхні знання шкільних предметів не є достатньо глибокими, що свідчить про стихійний вплив на мотивацію підлітка і недостатній рівень цілеспрямованої роботи з мотивацією. Встановлено тенденцію до підвищеного рівня мотивації до навчання у досліджуваних підлітків, проте більш детальний розгляд їхньої мотиваційної сфери показав, що домінуючим мотивом є позиційний, тобто успіхи у навчанні розглядаються як засіб для того, щоб отримати високий статус у референтній групі. Сформульовано перспективи подальших досліджень, які полягають у розробленні та апробації корекційно-розвивальної програми формування навчальної мотивації учнів підліткового віку; у дослідженні особистісної готовності вчителів до формування такої мотивації та готовності практичних психологів системи освіти до відповідного психологічного супроводу цього процесу.

Ключові слова: мотивація до навчання, учні підліткового віку, мотиви, потреби, інтерес, внутрішня позиція, ціннісні орієнтації.

The article analyzes the study of the problem of motivation in scientific sources, analyzes the motivation to learn adolescents and considers the specifics of motivation to learn in adolescence. Approaches to the study of personality motivation are determined, the connection of motivation with the cognitive needs of the personality and different types of activity is shown, as well as its influence on the efficiency of knowledge acquisition. It is determined that learning motivation is characterized by focus, stability and dynamism, excited by the hierarchy of motives, which may be dominated by either internal motives related to the content of this activity and its implementation, or broad social motives related to the need to take a position. system of social relations. Taking into account the age specifics of the modern teenager, the structure of his educational motivation is specified. It was found that interest is especially important in the formation of adolescent learning motivation. In the presence of stable interest, the process of development of cognitive (cognitive) functions and vital skills is greatly facilitated. There are two tendencies: the motive of success and the motive of avoiding failure. Empirical study of the peculiarities of motivation to teach adolescents has shown that students with an average level of learning motivation have an average level of grades, their knowledge of school subjects is not deep enough. This indicates a spontaneous impact on the motivation of the adolescent and an insufficient level of purposeful work with motivation. There was a noticeable tendency to an increased level of motivation to learn in the studied adolescents, but a closer look at their motivational sphere revealed that the dominant motive is positional, ie learning success is seen as a means to obtain high status in the reference group. Prospects for further research are formulated, which consist in the development and testing of a correctional and developmental program for the formation of educational motivation of adolescent students; in the study of personal readiness of teachers to form such motivation and the readiness of practical psychologists of the education system to the appropriate psychological support of this process.

Keywords: motivation to study, adolescents, motives, needs, interest, inner position, value orientations.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку української держави характеризується курсом на євроінтеграцію. У зв'язку з цим відбулися позитивні зміни в багатьох сферах держави, але об'єктивно рівень життя наших громадян не відповідає європейським стандартам. Має відбутися ще багато змін, зокрема у сфері освіти, адже держава зацікавлена у вихованні освіченої особистості, майбутнього професіонала.

Важливою проблемою в освіті була і залишається мотивація до навчання сучасних підлітків. Вона є першопричиною навчальної діяльності і важливим чинником, який впливає на результативність цієї діяльності. Розвиток мотиваційної сфери підлітків без перебільшення можна назвати однією з

центральної проблем сучасної школи, справою суспільної важливості. Її актуальність зумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування у підлітків прийомів самостійного набуття знань і пізнавальних інтересів, морального виховання підлітків, формування в них активної життєвої позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивації і мотивів поведінки та діяльності – одна із стрижневих у психології. Вивченню мотивації та мотивів присвячена велика кількість досліджень, як вітчизняних (С. Занюк, Г. Костюк, С. Максименко, М. Яницький), так і зарубіжних авторів (Д. Аткинсон, К. Клакхон, М. Рокич та ін.), які мають напрацювання в галузі теоретичних основ мотивації, загальних уявлень про її механізми (В. Моргун, С. Москвичов та ін.), взаємозв'язок мотивації з пізнавальними процесами (Т. Баларич, І. Меліхова та ін.), різними видами діяльності (М. Гусаренко, В. Шуба та ін.), а також вплив мотивації на ефективність засвоєння знань (М. Матюхіна, Л. Фрідман та ін.).

Проблемі підсилення мотивації навчальної діяльності приділяли велику увагу в психологічній і педагогічній літературі. Досліджувалася сутність мотивації навчальної діяльності та її діагностика (М. Алексєєва, О. Ковальов, Г. Костюк, І. Синиця, В. Сухомлинський, М. Савчин, Н. Тализіна, Г. Щукін, П. Якобсон та ін.). Вивчалися психологічні особливості особистості підлітків (М. Боришевський, І. Булах, О. Пенькова, Л. Регущ, Т. Яблонська та ін.), досліджувалася структура мотивації навчальної діяльності, механізм виникнення навчальних мотивів, а також роль мотивації в здійсненні навчальної діяльності.

Існують різні класифікації мотивації і мотивів до навчання, але думки вчених сходяться в тому, що цей чинник впливає на успішність у навчальній діяльності достатньою мірою. Формування ефективної і довготривалої мотивації до навчання у сучасних підлітків має стати однією з пріоритетних цілей в організації навчального-виховного процесу.

Мета статті – вивчити особливості мотивації до навчання у сучасних підлітків.

Виклад основного матеріалу. Психологія мотивації є однією з найбільш складних і суперечливих галузей сучасної психології. У психологічній літературі зустрічається чимало різних тлумачень поняття «мотивація». Одні з них пов'язані з історією дослідження цієї проблеми, інші – відображають відмінності у концептуальних підходах різних авторів або наукових шкіл. У першому підході мотиви і мотивація розглядалися як ситуативні інваріанти поведінки людини (М. Алексєєва, В. Моргун, С. Москвичов та ін.). Другий підхід пов'язаний із розумінням мотивів і мотивації як стійких диспозицій особистості, що регулюють її поведінку незалежно від ситуацій (В. Асєєв, І. Меліхова та ін.). Звичайно, можна виділити і третій підхід, який поєднує дослідників, що так чи інакше намагалися знайти компроміс між цими двома окресленими полюсами (М. Матюхіна, Л. Фрідман та ін.) [Климчук, 2004: с. 5].

Досліджуючи мотивацію до навчання у підлітковому віці, доцільним є дотримання саме другого підходу, відповідно до якого мотивацію можна розглядати як сукупність мотивів, інтересів, переконань, настанов, цінностей та ідеалів, спрямованих на задоволення нужди, потреб людини, спонукань до дії, особистісно-значущої для неї. Вивчення мотивації людини є, по суті, вивченням особистості в її діяльності. Оскільки навчання – окремий випадок діяльності, то мотивація до навчання є окремим випадком мотивації особистості. Мотивація до навчання визначається цілою низкою специфічних для цієї діяльності чинників: освітньою системою, освітньою установою, де здійснюється навчання; організацією освітнього процесу; суб'єктними особливостями того, хто навчається. Відповідно, мотивація навчання підлітків набуває своєї специфіки, зумовленої їхніми віковими особливостями [Максименко, 2000: с. 158].

Сьогодні не існує дилеми у питанні, чим зумовлена успішність учнів – природними здібностями чи розвитком навчальної мотивації. Відомо, що тут існує складна система взаємозв'язків і що за певних умов (зокрема, підвищеному інтересі особистості) може включатися компенсаторний механізм, коли брак здібностей перекривається розвитком мотиваційної сфери, внаслідок чого у навчальній діяльності досягаються високі результати. Дослідники особливо наголошують, що в зворотному напрямку цей механізм не спрацьовує. Іншими словами, високий рівень здібностей не може компенсувати низьку або відсутню навчальну мотивацію і, таким чином, привести до високої успішності [Корольчук, 2008: с. 134].

Психологи відзначають, що в середньому шкільному віці розумова активність поєднується зі зростаючою самостійністю і яскраво виявляється в широті інтересів. У дітей і підлітків загальна розумова активність помітно випереджає розвиток спеціальних інтересів і здібностей. Негативні характеристики навчальної мотивації у підлітка пояснюються рядом причин. Незрілість оцінок підлітком самого себе та інших людей призводить до труднощів у взаєминах з ними: підліток не приймає на віру думку і оцінки вчителя, часом впадає в негативізм, в конфлікти з оточуючими дорослими. Прагнення до дорослості і небажання уславитися відстаючим серед однолітків викликають зовнішню байдужість до думки вчителя і відміток, що їм виставляються, часом браваду, незважаючи на те, що реально підліток дорожить думкою дорослого. Прагнення підлітка до самостійності викликає у нього негативне ставлення до готових знань, простих і легких питань, до методів роботи вчителя, перенесених із початкової школи. Недостатнє розуміння зв'язку навчальних предметів, що вивчаються в школі, з можливістю використання їх у майбутньому знижує позитивне ставлення до навчання [Корень, 2008: с. 86-89].

Активний психічний розвиток підлітка зумовлює суттєві зміни спонукальної сфери його особистості. Насамперед це помітно у формуванні нової внутрішньої позиції, виникненні особливих потреб, зокрема намагання подолати у своїй самореалізації межі школи та долучитися до життя і діяльності дорослих. На основі цих потреб підліток починає орієнтуватися на цілі, які він бачить за межами свого сьогодення. Якщо всі переживання, інтереси, прагнення

підлітка зосереджені на проблемах тільки шкільного життя, то це свідчить про певне порушення (затримку) розвитку особистості, неготовність до переходу на новий віковий етап. Також зі зміною соціальної ситуації розвитку на перше місце для підлітка стає взаємодія з однолітками, самоствердження в референтній групі [Павелків, 2009: с. 315].

У підлітковому віці основою мотивації стають цінності, однак система ціннісних орієнтацій перебуває ще на стадії формування. Відбувається перегляд сформованих у молодшому шкільному віці уявлень про цінності. Якщо в попередньому періоді великий вплив на виникнення цінностей мало виховання, то в підлітковому віці значущими стають цінності і погляди, які домінують у групі. У підлітка певною мірою сформована ієрархія життєвих цілей, однак він ще недостатньо володіє засобами їх досягнення, а це уповільнює процес опанування соціально-цінною поведінкою [Павелків, 2009: с. 318].

У формуванні навчальної мотивації, безсумнівно, особливо значущим є інтерес. Інтерес підлітка до навколишнього світу і конкретного навчального предмету служить необхідною передумовою навчання. При наявності стійкого інтересу значно полегшується процес розвитку у нього когнітивних (пізнавальних) функцій і життєво важливих умінь. Актуальним для роботи з підлітками є визначення напрямку мотивів. Можна виділити дві тенденції: мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі. Школярі, мотивовані на досягнення успіху, зазвичай ставлять перед собою деяку позитивну мету, активно включаються в її реалізацію, вибирають засоби, спрямовані на досягнення цієї мети.

Інакше поведуться підлітки, мотивовані на уникнення невдач. Їхні думки та дії підпорядковані тенденції уникнення, відсторонення від ситуації, уникнення будь-якої активності. Учень при цьому не впевнений у собі, боїться критики. З роботою, в якій можлива невдача, у нього пов'язані тільки негативні емоції. Мотив уникнення невдач пов'язаний з невпевненістю в собі, низькою самооцінкою, невірою у можливість успіху. Будь-які труднощі викликають негативні емоції. Ще один важливий чинник – загальний рівень мотивації [Ложкин, Носкова, 2008: с. 123].

Для вивчення мотивації до навчання у підлітків ми використали методики, які за своїми можливостями здатні вирішити завдання дослідження та є адекватними віку досліджуваних: «Методика вивчення мотивації до навчання підлітків» (за М. Лук'яновою) [Проскура, 1998: с. 116]; «Методика вивчення мотивів навчальної діяльності учнів» (Б. Пашнєв) [Орлов, 1991: с. 258]; Опитувальник дослідження мотивації досягнення успіху Т. Елерса [Пащукова, 2000: с. 176].

Дослідження проводилося у 7 класі ЗОШ № 2 I-III ступенів м. Переяслава. До участі у дослідженні було залучено 20 підлітків.

Результати дослідження за «Методикою вивчення мотивації до навчання у підлітків» М. Лук'яновою наведено в табл. 1.

У 60 % (12 осіб) учнів виявлено середній рівень мотивації до навчання. Учні з таким рівнем мотивації відрізняються посередніми успіхами навчання або

ж доволі непостійними, випадковими високими оцінками, у них майже не реалізується пізнавальний мотив у поведінці.

У 35 % (7 осіб) учнів – високий рівень мотивації до навчання. Вони успішні у навчанні, їхні успіхи постійні. Пізнавальні мотиви реалізуються в поведінці часто, і лише у одного учня з класу дуже високий рівень мотивації до навчання (5 %), він є відмінником, у нього активно реалізується пізнавальний мотив у навчанні. Сам процес навчання для нього є особистісно-значущим.

Таблиця 1

Кількісні показники рівнів мотивації до навчання за «Методикою дослідження мотивації до навчання підлітків» М. Лук'янової

Чинник мотивації до навчання	Рівень мотивації до навчання							
	Дуже високий рівень		Високий рівень		Середній рівень		Рівень нижче середнього	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Особистісна значущість навчання	1	5	-	-	16	80	3	15
Здатність до цілепокладання	6	30	9	45	4	20	1	5
Інші мотиви	4	20	4	20	11	55	1	5
Загальний рівень мотивації до навчання	1	5	7	35	12	60	-	-

На перший погляд може здатися, що ситуація з рівнем мотивації до навчання цілком задовільна, не виявлено низького рівня мотивації до навчання, але при по-елементному аналізі даних виявляється, що для трьох учнів особистісна значущість навчання є недостатньо вираженою. При цьому, здатність до цілепокладання у 30 % (6 осіб) учнів є дуже висока, і ще в 45 % (9 осіб) – висока.

Також, якщо розглядати такий чинник, як «інші мотиви», то для 20 % (4 особи) учнів він має дуже важливе значення, і ще для 20 % (4 особи) – важливе.

Результати дослідження за «Методикою вивчення мотивів навчальної діяльності учнів» Б. Пашінева представлено на рис. 1.

Відповідно до отриманих даних важко виділити якийсь один домінуючий мотив, який визначає всю навчальну діяльність підлітків. Усі вони коливаються в діапазоні від 23 % до 7 %. Невелику перевагу має *мотив матеріального*

добробуту (23 % частоти відповідей), що свідчить про те, що учні розглядають освіту не як спосіб отримання нових знань про навколишній світ та підвищення власної компетентності, а як спосіб заробляти гроші виходячи зі складної економічної ситуації в Україні. Відразу за ним йде мотив досягнення успіху (15 % частоти відповідей).

Рис. 1. Розподіл мотивів навчальної діяльності учнів за «Методикою вивчення мотивів навчальної діяльності учнів» Б. Пашнева.

Наголошуємо, що в діаграмі вказано не відсоток учнів, у яких переважає цей мотив, а частоту виборів відповідних цьому мотиву відповідей у підлітків. У бланках відповідей він міг бути на рівні з іншими мотивами в залежності від окремого учня. Такі результати можна пояснити недостатньою сформованістю у підлітків мотиваційної сфери, що змушує їх сумніватися при виборі того чи іншого варіанту відповіді.

Домінуючі мотиви в навчальній діяльності учнів підліткового віку визначено за «Методикою дослідження мотивації до навчання підлітків» М. Лук'янової (рис. 2).

Додатковий аналіз вищевказаної методики виявив такі результати: позиційний мотив – 49 % відповідей, ігровий – 25 %, пізнавальний – 12 %, соціальний – 6 %, зовнішній – 5 %, мотив отримання оцінки – 3 %. Домінуючим є позиційний мотив, який відображає намагання підлітка зайняти лідерську позицію в групі, ігровий мотив – бажання повернутися до попередньої провідної

Psychology

діяльності, пізнавальний мотив відображає намагання досліджувати різні явища та проникнути в їхню суть, соціальний мотив – збереження і набуття соціальних зв'язків, зовнішній мотив – це вплив на підлітка ззовні (батьків, учителів). Отже, провідним мотивом до навчання для підлітка є позиційний, це пояснюється тим, що соціальна ситуація розвитку змінюється з віком, на перший план виходить саме референтна група, клас. Успіхи в навчанні при цьому стають інструментом для самоствердження і здобуття бажаного місця в групі.

Рис. 2. Розподіл мотивів за «Методикою дослідження мотивації до навчання підлітків» М. Лук'янової.

Аналіз результатів дослідження за «Методикою дослідження мотивації до навчання підлітків» М. Лук'янової засвідчив, що внутрішні мотиви до навчання є домінуючими у 50 % (10) учнів; на навчання впливають як зовнішні, так і внутрішні мотиви у 40 % (8) учнів; зовнішні мотиви є домінуючими лише у двох учнів (10 %). При недостатній вираженості внутрішніх мотивів учням потрібен постійний контроль і нагадування, що навчання важливе, оскільки внутрішні мотиви вже є частиною внутрішньої позиції підлітка.

Орієнтовані на досягнення успіху 5% учнів; орієнтовані як на досягнення успіху, так і на уникнення невдач 90% учнів; орієнтовані на уникнення невдач 5% учнів. Учні, орієнтовані на уникнення невдач, рідше досягають високих результатів у навчанні, проявляють низьку ініціативність; навпаки, коли підлітки орієнтовані на досягнення успіху, вони більш ініціативні. При середніх значеннях поведінка може схилитися як до одного вектору, так і до іншого, та є непостійною. Активно реалізуються пізнавальні мотиви в поведінці у 25% учнів; доволі рідко – у 87% учнів. Учні, які активно реалізують пізнавальні мотиви в

поведінці, є відмінниками, їхні знання відрізняються глибиною і систематичністю.

Розподіл рівнів мотивації досягнення успіху визначено за методикою «Опитувальник дослідження мотивації досягнення успіху Т. Елерса. У 60 % учнів (12 осіб) виявлено середню мотивацію до успіху, що означає, що вони не бояться ризикувати, не є скутими у своїх діях, бо можлива невдача не надто хвилює їх. У 35 % учнів (7 осіб) – висока мотивація досягнення успіху, такі особи здатні йти на середнього рівня ризик для досягнення бажаного, схильні орієнтуватися на власні сили, гнучко і наполегливо добиватися поставленої мети. У 5 % учнів (1 особа) – надто високий рівень мотивації досягнення успіху, що може спричиняти надмірну самокритичність до власних можливостей, при цьому особа може зазнавати надмірного хвилювання та страху зазнати невдачі, підсвідома зневіра у власні сили викликає в людини меншу готовність до ризику, особистісну скутість, у результаті при надмірній мотивації до успіху людина може втрачати віру в те, що вона доб'ється бажаного.

Емпіричне вивчення особливостей мотивації до навчання підлітків показало, що в учнів із середнім рівнем навчальної мотивації – середній рівень оцінок, їхні знання шкільних предметів не є достатньо глибокими. Це свідчить про стихійний вплив на мотивацію підлітка і недостатній рівень цілеспрямованої роботи з мотивацією. На перший погляд помітна тенденція до підвищеного рівня мотивації до навчання у досліджуваних підлітків, але при більш детальному розгляді їх мотиваційної сфери було виявлено, що домінуючим мотивом виявляється позиційний, тобто успіхи у навчанні розглядаються як засіб для того, щоб отримати високий статус у референтній групі.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми мотивації навчання у підлітків засвідчив, що існують різні точки зору виникнення мотивації. Викладені підходи показали, що мотивацію до навчання слід розглядати як структуру мотивів, яка характеризується певною ієрархією, наявністю певної системи підпорядкованих одна одній різних мотиваційних тенденцій на основі провідних і суспільно значущих мотивів. Навчальна мотивація, як і будь-який інший вид мотивації, системна. Вона характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю, збуджується ієрархією мотивів, в якій домінуючими можуть бути або внутрішні мотиви, пов'язані зі змістом цієї діяльності і її виконанням, або широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребою дитини зайняти певну позицію в системі суспільних взаємин. При цьому з віком відбувається розвиток взаємопов'язаних потреб і мотивів, зміна провідних домінуючих потреб та їх ієрархія.

Активний психічний розвиток підлітка зумовлює суттєві зміни спонукальної сфери його особистості. Насамперед, це помітно у формуванні нової внутрішньої позиції, виникненні особливих потреб, зокрема намагання подолати у самореалізації межі школи та долучитися до життя і діяльності дорослих. На основі цих потреб підліток починає орієнтуватися на цілі, які він бачить за межами свого сьогодення. Якщо всі переживання, інтереси, прагнення підлітка зосереджені на проблемах тільки шкільного життя, то це свідчить про

певне порушення (затримку) розвитку особистості, неготовність до переходу на новий віковий етап.

Виділяється дві тенденції: мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі. Школярі, мотивовані на досягнення успіху, зазвичай ставлять перед собою деяку позитивну мету, активно включаються в її реалізацію, вибирають засоби, спрямовані на досягнення цієї мети.

Емпіричне вивчення особливостей мотивації до навчання підлітків показало, що в учнів із середнім рівнем навчальної мотивації – середній рівень оцінок, їхні знання шкільних предметів не є достатньо глибокими. Це свідчить про стихійний вплив на мотивацію підлітка і недостатній рівень цілеспрямованої роботи з мотивацією. На перший погляд помітна тенденція до підвищеного рівня мотивації до навчання у досліджуваних підлітків, але при більш детальному розгляді їх мотиваційної сфери було виявлено, що домінуючим мотивом виявляється позиційний, тобто успіхи у навчанні розглядаються як засіб для того, щоб отримати високий статус у референтній групі.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробленні та апробації корекційно-розвивальної програми формування навчальної мотивації учнів підліткового віку; дослідженні особистісної готовності вчителів до формування такої мотивації, а практичних психологів системи освіти – до відповідного психологічного супроводу цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

- Канюк, 2002 – Канюк С. С. Психологія мотивації. Київ : Либідь, 2002. С. 238-248.
- Климчук, 2004 – Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 20 с.
- Корень, 2008 – Корень Т. О. Професійний розвиток особистості: категоріальне визначення. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2008. Т. 7, вип. 17. С. 86–89.
- Корольчук, 2008 – Корольчук М. С. Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2008. 336 с.
- Ложкин, Носкова, 2008 – Ложкин Г. В., Носкова О. В. Психология уверенности личности. Київ : Академ. видав., 2008. 154 с.
- Максименко, 2000 – С. Д. Максименко. Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах. Київ, Україна : НЕВТЕС, 2000. 272 с.
- Орлов, 1991 – Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности. Київ : Академ. видав., 1991. 316 с.
- Павелків, 2009 – Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник. Київ : Кондор, 2009. 560 с.
- Пашукова, 2000 – Практикум із загальної психології: навч. посіб. / Т. Пашукова та ін. Київ : Знання, 2000. 204 с.
- Проскура, 1998 – Проскура О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. Київ : Освіта, 1998. 199 с.

REFERENCES

- Kaniuk, 2002 – Kaniuk S. S. Psykholohiia motyvatsii. Kyiv : Lybid, 2002. S. 238-248.
- Klymchuk, 2004 – Klymchuk V. O. Psykholohichni determinanty rozvytku vnutrishnoi motyvatsii studentiv u navchalnii diialnosti: avtoref. dys. kand. nauk: spets.: 19.00.07. Kyiv, 2004. 20 s.
- Koren, 2008 – Koren T. O. Profesiynyi rozvytok osobystosti: katehorialne vyznachennia. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. prats. In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. 2008. T. 7. vyp. 17. S. 86–89.
- Korolchuk, 2008 – Korolchuk M. S. Metodolohichni ta teoretychni problemy psykholohii: navch. posib. Kyiv : Nika-Tsentr, 2008. 336 s.

- Lozhkin, Noskova, 2008 – Lozhkin G. V., Noskova O. V. Psihologiya uverenosti lichnosti. Kyiv : Akadem. vydav., 2008. 154 s.
- Maksymenko, 2000 – Maksymenko S. D. Psykholohichni chynnyky rozvyvaiuchoho navchannia v riznykh osvitykh systemakh. Kyiv, Ukraina : NEVTES, 2000. 272 s.
- Orlov, 1991 – Orlov Yu. M. Voshozhdenie k individualnosti. Kyiv : Akadem. vydav., 1991. 316 s.
- Pavelkiv, 2009 – Pavelkiv R. V. Zahalna psykholohiia: pidruchnyk. Kyiv : Kondor, 2009. 560 s.
- Pashukova, 2000 – Praktykum iz zahalnoi psykholohii : navch. posib. / T. Pashukova ta in. Kyiv : Znannia, 2000. 204 s.
- Proskura, 1998 – Proskura O. V. Psykholohichna pidhotovka vchytelia do roboty z pershoklasnykamy. Kyiv : Osvita, 1998. 199 s.

УДК 159.9:[378.015.31:17.022.1

DOI 10.31470/2308-5126-2020-44-1-25-34

Ярослава Василькевич,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний
університет імені
Григорія Сковороди»

E-mail: v.yaroslava@online.ua
ORCID 0000-0002-5946-3005

Yaroslava Vasylykevych,
Candidate of Psychology Sciences,
Associate Professor
of the Department of Psychology
of SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University»

Ольга Ломак,
аспірантка кафедри психології,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний
університет імені
Григорія Сковороди»

E-mail: olga.lomakk@gmail.com
ORCID 0000-0002-1465-3139

Olha Lomak,
PhD Student of the
Department of Psychology of
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University»

ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК СКЛАДНИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті проаналізовано проблему формування сучасної академічної доброчесності як основи професійної компетентності майбутніх фахівців. У загальних рисах сформульовано сучасну парадигму академічної доброчесності та наведено основні її характеристики. Схарактеризовано основоположні для науки та освіти фундаментальні цінності академічної доброчесності: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність і мужність. Досліджено рівень обізнаності студентів з проблематикою академічної доброчесності. Визначено обізнаність студентів різних курсів з поняттям «академічна доброчесність» та статтею 42 Закону України «Про освіту», про джерела інформації щодо поняття та потребу опитуваних поглиблювати знання про академічну доброчесність. Виявлено види порушень академічної доброчесності, з якими студенти зустрічалися у навчальній діяльності, та особливості їх розподілу за курсами навчання. Встановлено причини прояву списування як виду недоброчесних практик у навчанні (невпевненість у своїх знаннях; пошук легких шляхів та небажання вчитися; лень; брак часу; недостатнє отримання знань у навчальному процесі; велике інформаційне навантаження під час навчання). Виділено наслідки порушень академічної доброчесності у навчальній